

З метою стабілізації становища і зниження кризового стану підприємства, та ступеня ризику, необхідно здійснювати керування ризиками. Для реалізації функції управління ризиком на підприємстві в подальшому необхідно: реально оцінювати як власний фінансовий стан, так і фінансовий стан потенційних партнерів чи їх контрагентів, прогнозування можливих втрат ресурсів, матеріальних витрат, неплатоспроможність господарюючих партнерів, звичайних покупців, передбачати різні варіанти диверсифікації, страхування, здійснювати аналіз ризиків, притаманних підприємству.

Джерела та література:

1. Давидова Г. В., Методика кількісної оцінки ризику банкрутства підприємств / Г. В. Давидова, А. Ю. Беліков // Управління ризиком, 2004 р., № 3, с. 13-20.
2. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень /Д. Дерлоу: пер з англ.. - К.: Всеуито, Наук, думка, 2004. - 242 с.
3. Дуброва О. С. Сучасний погляд на ризик-менеджмент як важливу складову системи управління підприємством / О. Дуброва // Стратегія економічного розвитку України: Наук.зб. - Вип. 1(8) / Голов, ред. О. П. Степанов. - К.: КНЕУ, 2006. - 542 с. (76-78).
4. Клейнер Г. Б. и др. Предприятия в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / [Г. Б. Клейнер и др.]; Под общ.ред. С. А. Панова. - М. : ОАО Изд-во «Экономикс», 2007. - 288с. (с. 21).
5. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Лапуста, Л. Шаршукова - М.: ИНФРА-М, 2008. - 224 с. (с.28).
6. Христиановский А. Т., Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання:[монографія] / А. Т. Христиановский, Л. А. Лахтіонова - К.: КНЕУ, 2007. - 387 с. (с.55).
7. Публикации / ФИНАНСОВЫЙ И ИНВЕСТИЦИОННЫЙ АНАЛИЗ / Комплексная оценка финансового состояния предприятия на основе нечетко-множественного подхода. / [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.vmgrouppublic6.htm>
8. Романов В. С. Ризик-менеджмент як умова розвитку підприємства // Теорія і практика реструктуризації підприємств: Збірник матеріалів Всеросійської науково-практичної конференції. Пенза, 2004р. - с.144-146 Управление финансовыми рисками / [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.bibliotekar.ru/finance-2/97.htm>
9. Яковенко А. Т., Лагода И. А. Хозяйственные риски и методы их минимизации на предприятии. / Научный журнал «Культура народов Причерноморья» №222, - 2012. - стр. 144-147.

Зайцев В.Є., Малюта І.А., Трунова А.Д.

УДК 339.5

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ З ЄС В КРИЗОВИЙ ТА ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОДИ

***Анотація.** Проаналізовані результати зовнішньоторговельної діяльності України з країнами ЄС. Надана характеристика особливостей такого співробітництва в період світової економічної кризи та в посткризовий період. Розраховані відповідні показники. Запропоновані заходи, що сприятимуть поглибленню співпраці.*

***Ключові слова:** Зовнішня торгівля, експорт, імпорт, структура торгівлі, сальдо, індекс компліментарності.*

***Аннотация.** Проанализированы результаты внешнеэкономической деятельности Украины со странами ЕС. Дана характеристика особенностей такого сотрудничества в период мирового экономического кризиса и в посткризисный период. Рассчитаны соответствующие показатели. Предложены мероприятия, которые будут способствовать углублению сотрудничества.*

***Ключевые слова:** Внешняя торговля, экспорт, импорт, структура торговли, сальдо, индекс комплиментарности.*

***Summary.** At the current stage of development Ukrainian State is highly integrated into the international economy and has international trade relations with more than 200 countries of the world. At present time the European Union is one of the most important trading partners of our country.*

This article presents the results of international trade activity of Ukraine with the EU countries. Trade relations with European Union are analyzed within the context of long term consequences of the world economic and financial crisis, which caused significant changes in the development of economic cooperation between Ukraine and EU. The article characterizes peculiarities of this cooperation during the active phase of the world economic crisis and in the post-crisis period.

The article provides a detailed analysis of the volume of trade between Ukraine and its main trading partners within EU, i.e. Germany, Poland, Italy, Hungary. It contains data, which characterizes peculiarities of the commodity structure of exports and imports. It also proves existence of asymmetry in trade relations between Ukraine and EU.

The article pays particular attention to the problem of conformity between foreign trade structure of EU and that of Ukraine by calculating relevant trade conformity indices. Calculation results show high level of international trade conformity between Ukrainian exports and EU imports. However, the index value obtained from the analysis of conformity between EU exports and Ukrainian imports has even higher value.

The article suggests measures, which would stimulate international economic cooperation between Ukraine and EU.

***Keywords:** Foreign trade, export, import, trade structure, balance, complementary index.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку Україна є високоінтегрованою в світовий економічний простір та підтримує зовнішньоторговельні зв'язки із більш ніж 200 країнами світу. Європейський Союз наразі виступає одним з найбільш важливих зовнішньоторговельних партнерів нашої країни. Зміна попиту з боку ЄС відзначається на доходах до державного бюджету країни, роботі підприємств із видобутку і переробки сировини, а отже і на кількості робочих місць на таких підприємствах. Тому на сьогоднішній день є дуже важливим дослідження саме цього вектору зовнішньоторговельних відносин.

Зовнішньоторговельна діяльність на сучасному етапі є невід'ємною частиною економічного життя кожної країни і важливою статтею формування державного бюджету.

Серед останніх дослідників цього напрямку треба виділити роботи І.М. Буценко [1], Ю.В. Колосової [2], А.І. Кредісова [3], О.І. Шниркова [5].

Подальших досліджень потребують питання механізму регулювання зовнішньої торгівлі в економіках перехідного типу, достатнього рівня відкритості таких економік та впливу зовнішньоторговельної діяльності на країни із нестабільною економікою.

Постановка завдання. Виявити особливості зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- визначити місце ЄС в структурі зовнішньоторговельної діяльності України;
- визначити структуру експорту та імпорту товарів між Україною та ЄС та проаналізувати її динаміку за 2006-2012 рр.;
- проаналізувати зв'язки України з основними зовнішньоторговельними партнерами в межах ЄС;
- дослідити перспективи подальшого поглиблення цього напрямку торговельного співробітництва.

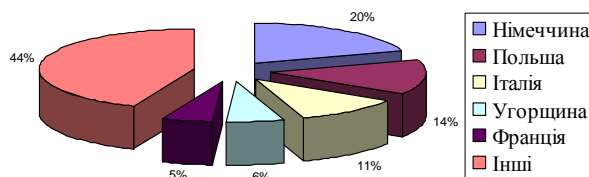
Результати дослідження. Незважаючи на всі труднощі та економічні перешкоди, відносини між Україною та ЄС завжди прямують до зближення в тому чи іншому ступені. Це проявляється як в торгово-економічному, так і в інвестиційному чи політичному аспектах.

Наразі європейський вектор торговельних відносин необхідно розглядати у контексті довгострокових наслідків світової фінансово-економічної кризи, яка зумовила істотні зміни в розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС.

Європейське співтовариство посідає друге місце в структурі зовнішньої торгівлі України. Після розширення 2004 року ЄС став одним з головних торговельних партнерів України. В 2012 році на ЄС припадало 28% всього зовнішньоторговельного обороту, в тому числі 25% експорту та 31% імпорту. В свою чергу Україна для Європейського Союзу виступає далеко не пріоритетним партнером, про що свідчать дослідження даних статистичних комітетів України та Європейського Союзу [8].

З 27 країн ЄС, найбільша частка в ЗТО України за даними 2012 року належить таким країнам, як Німеччина (10% експорту та 26% імпорту), Польща (15% експорту та 14% імпорту), Італія (15% експорту та 9% імпорту), Угорщина (9% експорту та 4% імпорту) та Франція (3% експорту та 6% імпорту) (рис. 1).

Найменші обсяги зовнішньої торгівлі зафіксовані із такими країнами як Мальта, Люксембург, Португалія, Словенія, Фінляндія, Швеція [6].

Рис. 1. Частка основних торговельних партнерів України в ЄС в ЗТО з країнами ЄС, 2012 р.

Німеччина є найбільшим торговельним партнером України серед країн-членів ЄС, та другим за величиною торговельним партнером з усіх країн світу. Її випереджає лише Російська Федерація. Український товарообіг з Німеччиною в 2012 році порівняно із 2006 роком виріс на 52%. Відповідно експорт збільшився на 28%, та імпорт на 59%. Найбільше збільшення ЗТО з Німеччиною спостерігалось в 2008 році і становило 62% у порівнянні з 2006 роком (рис. 2).

Характерною рисою українсько-німецьких торговельних взаємин в останні роки є незначні темпи приросту експорту з України, а також стрімке зростання приростів імпорту. Відповідно до такого розвитку зовнішньоторговельних відносин, між Україною та Німеччиною склалося і сальдо торговельного балансу: різко від'ємне для першого партнера та позитивне для другого. Негативне сальдо торговельного балансу з Німеччиною в 2012 році в порівнянні з 2006 роком збільшилось на 73%.

Місце України в ієрархії німецької зовнішньої торгівлі в період з 2006 по 2012 рік коливалось між 30 та 40 позицією. Порівняно із згаданими аналогічними показниками часток України в експорті та імпорті Німеччини виявляємо негативну для України їх асиметричність [12].

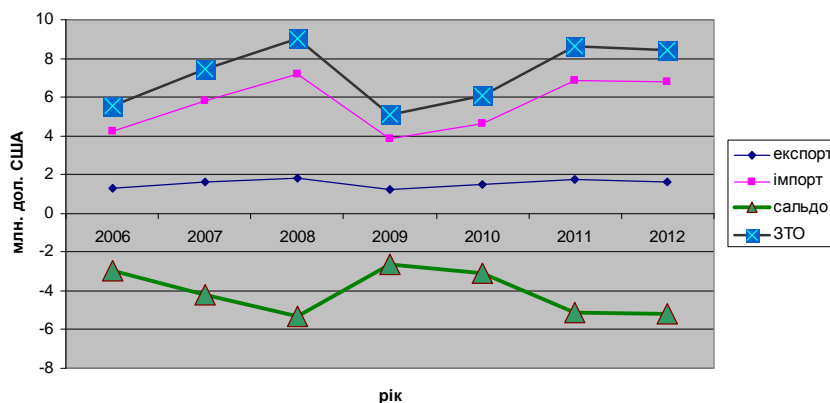

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі Німеччини і України, млн. дол. США.

Польща, за підсумками 2012 року, посіла друге місце серед найважливіших торговельних партнерів України серед країн-членів ЄС, другий рік поспіль випереджаючи Італію, яка до того стабільно посідала цю позицію. З 2006 року динаміка товарообігу з Польщею відрізняється значними флуктуаціями, але в цілому очевидним є позитивний тренд [11].

В 2012 році ЗТО з Польщею збільшилося на 78% в порівнянні з відповідними показниками 2006 року.

Український експорт в Польщу зріс у 2006-2012 роках на 91%, а імпорт з Польщі у заданий період збільшився на 69%. Сальдо торговельного балансу в зазначеному періоді завжди має від'ємне значення, але спостерігається тенденція до скорочення негативного розриву у 2012 році в порівнянні з 2006 на 29%. Протягом всього досліджуваного періоду величина сальдо торговельного балансу характеризується значними коливаннями. Найбільший розрив спостерігався в 2008 році і склав 1,94 млрд. дол., що на 51% більше ніж в 2012 році [9] (табл. 1).

Таблиця 1. Зовнішня торгівля України та Польщі, млн. дол. США

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
експорт	1344,52	1636,94	2338,30	1213,11	1787,23	2794,09	2576,19
імпорт	2109,12	2920,48	4280,31	2170,31	2788,81	3183,35	3567,09
сальдо	-764,60	-1283,54	-1942,01	-957,20	-1001,58	-389,26	-990,90
ЗТО	3453,63	4557,42	6618,61	3383,42	4576,03	5977,43	6143,28

Третє місце за обсягом зовнішньої торгівлі посіла Італія з показниками 4,71 млрд. дол. США в 2012 році. Частка Італії в українському експорті до ЄС в 2012 році становить 15%, що на 6 в. п. менше в порівнянні з 2006 роком, частка імпорту з Італії становить 9%, що співпадає зі значеннями 2006 року.

Характерною особливістю українсько-італійських торговельних відносин є постійно позитивне сальдо торговельного балансу, яке в 2012 році становило +0,21 млрд. дол. США [9].

Четверте місце за обсягом зовнішньої торгівлі України зайняла Угорщина із показником в 2012 році 2,67 млрд. дол. США. Частка Угорщини в українському експорті до ЄС в 2012 році становила 14%, що на 1 в. п. менше відповідних показників в 2006 році, частка імпорту з Угорщини становила 9%, що на 1 в. п. більше відповідного показника 2006 року. Сальдо торговельного балансу з Угорщиною протягом досліджуваного періоду 2006-2012 рр. відрізняється незначними коливаннями від позитивного до негативного, розрив менше 1 млрд. дол. США [9].

Також безумовної уваги заслуговують особливості товарної структури зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЄС. Аналіз товарної структури торгівлі України та країн ЄС свідчить про її моноспрямованість. У 2012 р. у загальному обсязі українського експорту до країн ЄС переважають недорогочінні метали та вироби з них (23%), мінеральні продукти (20%), машини, обладнання та механізми (8%), різні промислові товари (5%), продукція хімічної та пов'язаної з нею галузеві промисловості (4%) [6;7].

На вказані товари припадало близько 60% загального обсягу експорту України до країн ЄС, частка високотехнологічного експорту становила близько 4 % [4,6]. У товарному імпорті з країн ЄС переважали машини, механізми, електронне обладнання (25%), продукція хімічної промисловості (17%), засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (12%), мінеральні продукти (7%). Структура імпорту товарів залишається більш диверсифікованою. В експортній структурі Україна набагато (в 2,5 рази) перевищує країни ЄС за поставками руди та металів. Частка товарів сільського господарства в експорті України займає вищу позицію, ніж аналогічні показники Ірландії, Італії, Німеччини, Сполученого Королівства та Франції [6].

Більша частина товарообігу України з ЄС припадає на міжгалузеву торгівлю відносно гомогенними товарами низького та середнього ступеня обробки, серед яких чорні та кольорові метали, мінеральні продукти, а також промислові вироби. Така структура торгівлі в перспективі може закріпити зовнішньоторговельну діяльність України на рівні сировинного джерела більш розвинутих країн світу [5].

Негативною ознакою в торгівлі України з ЄС є асиметрична залежність України в торговельних відносинах: її частка в зовнішньоторговельному обігу ЄС становить лише близько 1,1% [8].

Для оцінки відповідності структури зовнішньої торгівлі ЄС структурі торгівлі України розрахуємо індекс компліментарності торгівлі.

Індекс компліментарності торгівлі розраховується за наступною формулою:

$$C_{kj} = 100 - 0,5 * \sum |m_{jk} - x_{ij}| * 100,$$

де x_{ij} – частка товару i в загальному експорті країни j , m_{jk} – частка товару i в загальному імпорті країни k .

Значення індексу, що дорівнює 100, свідчить про абсолютне співпадіння структури експорту країни j та імпорту країни k .

Індекс компліментарності (відповідності) торгівлі використовують для того, щоб визначити торгового партнера, структура імпорту якого найбільше відповідає структурі вітчизняного експорту. Найбільш високе значення індексу свідчить про більш сприятливі можливості для розвитку взаємної торгівлі між двома країнами.

На підставі даних Держкомстату [6] та Міжнародного торговельного центру [9] визначимо індекс компліментарності торгівлі ЄС та України (табл. 2).

Таблиця 2. Обсяги експорту та імпорту України та ЄС

Товарна група	Імпорт ЄС, 2012 р., млн. дол. США	Експорт України, 2012 р., млн. дол. США	Експорт ЄС, 2012 р., млн. дол. США	Імпорт України, 2012 р., млн. дол. США
Живі тварини; продукти тваринного походження	137255,65	961,32	143431,55	1718,37
Продукти рослинного походження	159004,74	9213,90	130110,01	2429,66
Жири та олії тваринного або рослинного походження	32093,53	4211,46	26631,41	406,25
Готові харчові продукти	226594,90	3493,92	253317,65	2965,37
Мінеральні продукти	109854,60	7650,42	513763,62	27542,30
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	656670,05	5058,92	778249,89	8586,39
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	280704,88	999,58	301334,18	4467,13
Шкури необроблені, шкіра вичищена	35508,06	135,63	39775,86	247,21
Деревина і вироби з деревини	46964,81	1060,61	48958,04	369,57
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	109712,30	1132,08	130039,59	1812,62
Текстильні матеріали та текстильні вироби	250519,55	783,84	182639,53	2563,72
Взуття, головні убори, парасольки	51437,35	175,91	42478,26	793,68
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	54945,69	582,78	66923,13	1106,95
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	153525,83	139,78	126647,88	493,43
Недорогоцінні метали та вироби з них	452198,89	18889,85	486494,07	5238,91
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1195419,00	7026,67	1340499,16	13178,67
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	570843,02	5963,47	304405,76	8067,05
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	169005,05	296,46	199921,50	1218,89
Різні промислові товари	125521,22	609,04	121182,11	1015,03
Загалом	5832675,29	68809,81	5236803,19	84221,20

Для розрахунку індексу знаходимо частку імпорту та експорту кожної товарної групи в загальному обсязі імпорту та експорту України та ЄС (табл. 3).

Таблиця 3. Розрахунок індексу компліментарності імпорту ЄС та експорту України

Товарна група	Частка імпорту товарів ЄС в загальній сумі імпорту	Частка експорту товарів України в загальній сумі експорту	Модуль різниці
Живі тварини; продукти тваринного походження	0,024	0,014	0,010
Продукти рослинного походження	0,027	0,134	0,110
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,006	0,061	0,060
Готові харчові продукти	0,039	0,051	0,010
Мінеральні продукти	0,188	0,111	0,077
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,113	0,074	0,039
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,048	0,015	0,034
Шкури необроблені, шкіра вичищена	0,006	0,002	0,010
Деревина і вироби з деревини	0,008	0,015	0,010
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,019	0,016	0,002
Текстильні матеріали та текстильні вироби	0,043	0,011	0,032
Взуття, головні убори, парасольки	0,009	0,003	0,006
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,009	0,008	0,001
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,026	0,002	0,024
Недорогоцінні метали та вироби з них	0,078	0,275	0,200
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	0,205	0,102	0,103

Товарна група	Частка імпорту товарів ЄС в загальній сумі імпорту	Частка експорту товарів України в загальній сумі експорту	Модуль різниці
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,098	0,087	0,011
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,029	0,004	0,025
Різні промислові товари	0,022	0,009	0,013
Σ [mik-xij]		0,78	
Індекс компліментарності		61%	

За аналогією розраховуємо зворотній індекс компліментарності експорту ЄС та імпорту України. Значення індексу дорівнює 72,8 %. В обох випадках значення індексу є досить високим. Це говорить про високий ступінь зовнішньоторговельної взаємодії. Проте, значення індексу при дослідженні відповідності експорту ЄС та імпорту України є більш високим.

Висновки. Європейський Союз на сьогоднішній день залишається одним із найбільш пріоритетних партнерів для України. Найбільшими торговельними партнерами України в ЄС в 2012 році стали такі країни, як Німеччина, Польща, Італія, Угорщина та Франція.

В експорті України до ЄС мала частка експорту високотехнологічних товарів – близько 4 %. Основними експортованими товарами є сировинні продукти, такі як некольорові метали та мінеральні продукти. У товарному імпорті з ЄС переважають товари з високою доданою вартістю.

Загальні обсяги торгівлі між Україною та ЄС в 2012 році значно зросли порівняно із кризою 2008 року, але відповідно до 2011 обсяги торгівлі товарами скоротилися приблизно на 10%.

Зовнішньоекономічне співробітництво України з ЄС характеризується тенденцією до зміцнення позицій європейських імпортерів на внутрішньому ринку України при недостатньому зростанні відповідних обсягів експорту до країн-членів ЄС та асиметрією взаємного доступу до ринків сторін та низьким рівнем позиціонування національних товаровиробників на відповідних ринках ЄС. Структура експорту ЄС більше відповідає структурі імпорту України (72,8 %), ніж структура експорту України відповідає структурі імпорту ЄС (61 %).

Для поглиблення двосторонньої торговельно-економічної співпраці між Україною та ЄС і підвищення її ефективності необхідно, щоб європейська сторона забезпечувала належні умови доступу нашої країни на традиційні ринки європейської спільноти та розглядала можливості для сприяння доступу потенційно конкурентної вітчизняної продукції на ринок ЄС. Це вимагає коригування з боку ЄС окремих аспектів двостороннього економічного співробітництва щодо доступу української продукції на ринки ЄС та розгляду Україною можливостей для розвитку національного експортного потенціалу.

Джерела та література.

1. Буценко І. М., Ілясова Ю. В. Аналіз інтеграційних процесів в міжнародній економіці / Ілясова Ю. В., Буценко І. М. // Економіка Крима. - № 2 (39). – 2012. – с. 22-27.
2. Ю. В. Колосова // Оптимізація структури зовнішньої торгівлі, як основа підвищення добробуту держави / Ю. В. Колосова // Управління підприємствами: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали Міжнарод. наук. – практ. конф. Т. 1. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2003. – С. 184-187.
3. Кредісов. А. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. Посібник: 2-ге вид., випр. і доп. / Кредісова. А.І. – К.: ВІРА-Р, 2002. – 552 с.
4. Турко Д. О., Дронова-Вартанян І. В. Аналіз зміни переліку високотехнологічних продуктів та визначення особливостей високотехнологічних галузей України / Дронова-Вартанян І. В., Турко Д. О. // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. - № 2. – 2010. – с. 51-62.
5. Шнирков О. І. Торговельна політика Європейського Союзу: монографія / Шнирков О. І. – К.: Вид. – поліграф. Центр «Київ. УН-Т», 2005. – 152 с.
6. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
7. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
8. Офіційний сайт європейського комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu>
9. Офіційний сайт міжнародного торговельного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.intracen.org
10. Total imports and exports by countries or areas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org>
11. Główny Urząd Statystyczny. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stat.gov.pl>. – Główny Urząd Statystyczny, portal informacyjny
12. Statistisches Bundesamt Deutschland. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.destatic.de>. – Statistisches Bundesamt Deutschland